

13. 10. 2020

Horizont

Stran/Termin: 30

Naslov: Trbovlje - med premogom in tehnologijo prihodnosti

Naklada: 7.000,00

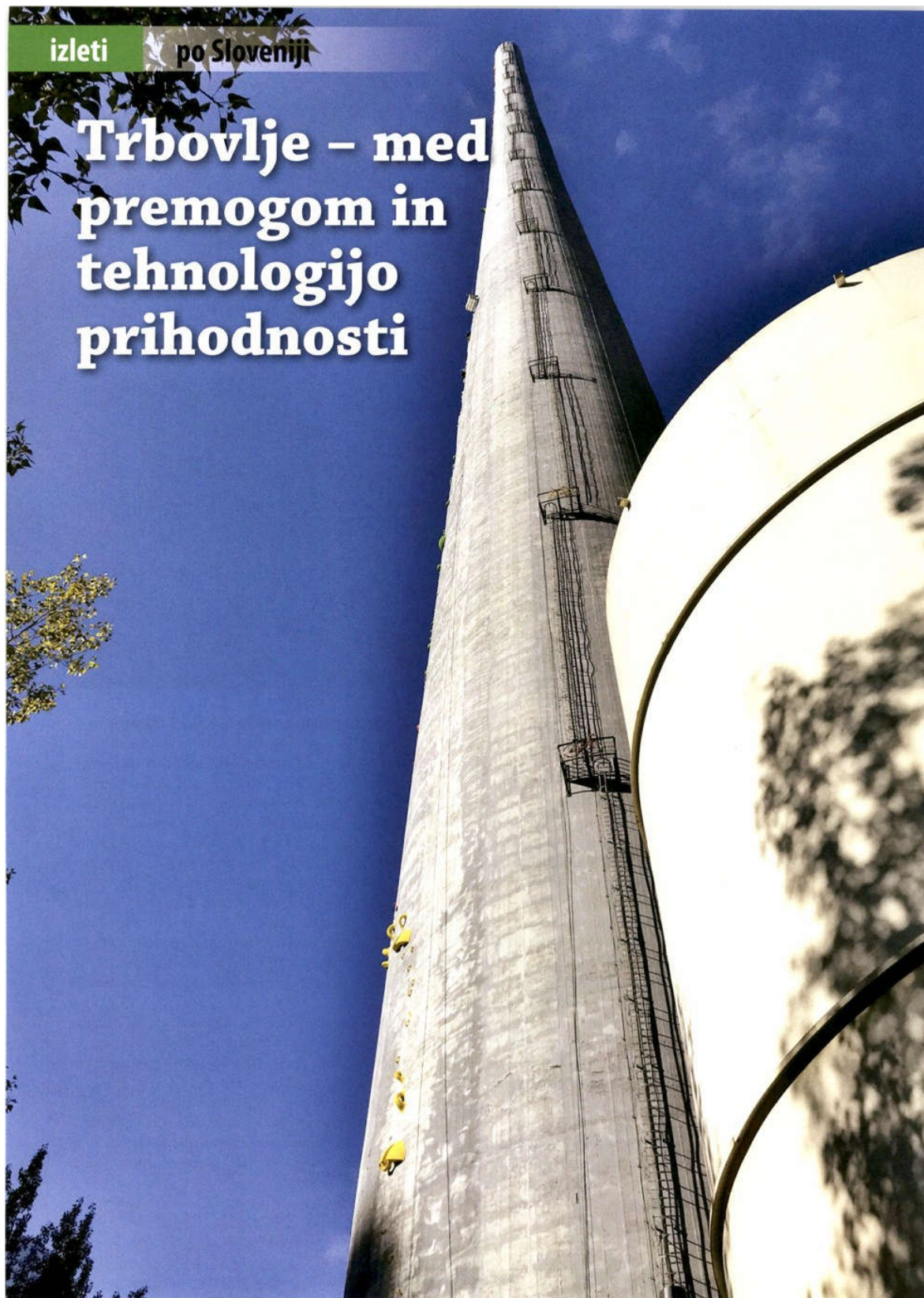
Avtor: Silverka Lesjak Klapš

Površina/Trajanje: 2.345,34

Rubrika/Oddaja: IZLETI

Žanr: POROČILO

Gesla: SPECULUM ARTIUM, MREŽA RUK, MAŠA JAZBEC

Dele nekoč sodobne termoelektrarne danes razgrajujejo.

Domače dobrote iz gostilne Pr Čop so nas pričakale kar v termoelektrarni.

S pomočjo navidezne resničnosti na vrh dimnika.

Besedilo in fotografije: Silverka Lesjak Klapš

Mesto je še danes vidno povezano z rudarjenjem, iz katerega je nastalo. Propadlo industrijo poskuša nadomestiti z visoko tehnologijo in priče industrializacije spremeniti v turistične zanimivosti ter jih povezati z novo medijsko umetnostjo in inovativnimi tehnologijami.

Ob jutranji vožnji iz Prebolda proti Trbovljam sem na trenutke pomislila, da vozim po cesti na Vršič. Ovinkov kar ni hotelo biti konec in na ozkem delu ceste sem lahko le upala, da z nasprotni smeri ne pripelje kak večji avtomobil. Cesta, ki zagotovo navduši motoriste, pa je za domačine, ki se po njej vsak dan vozijo v službo v Celje ali druge bližnje kraje, gotovo napor. Po spustu čez prelaz Tromeja, ki na višini 724 metrov povezuje Savinjsko dolino in Zasavje, me je pričakal osupljiv razgled z osončenimi vrhovi in v debelo meglo objeto dolino. A tega lepega vremenskega pojava nisem mogla občudovati, saj je bilo treba biti pozoren na vsak naslednji oster zavoj.

Da se približujem termoelektrarni Trbovlje, je naznačjal visok dimnik, katerega vrh je bil še vedno v megli. Pred vhodom, tik ob glasno žuboreči reki Savi, sem se srečala s skupnico, s katero smo ta dan »užili« kanček

Trbovelj. Že res, da ob misli na izlet le redko kdo pomisli, da bi odšel v Trbovlje. V mestu prav tako nimajo niti enega hotela, še tistega, ki so ga imeli, so spremenili v stanovanjsko poslopje. Toda ko si v Trbovljah, začutiš, da je to kraj z dušo in veliko zgodbami. Trboveljčani pa so se začeli truditi, da bi svojo preteklost in sedanost predstavili obiskovalcem.

Črpanje energije iz preteklosti

Pred vhodom v termoelektrarno nas je pozdravil Bogdan Šteh z zavoda za kulturo Delavski dom Trbovlje. »Elektrika je bila že od nekdaj znanilka prihodnosti in napredka in v Trbovljah smo dobili javno razsvetljavo na elektriko že takrat, ko so Ljubljano še vedno osvetljevale plinske svetilke,« se je pohvalil. »Elektriko so imele Trbovlje že leta 1903, saj jim je bila v veliko pomoč v rudnikih. Termoelektrarno 1. je že pred drugo svetovno vojno zgradila Trboveljska premogokopna družba, termoelektrarno Trbovlje 2 pa so odprli leta 1968. Ta je imela sprva 70 metrov visok dimnik, ki je zadimil Trbovlje in vso dolino. Da bi zagato rešili, so zgradili najvišji industrijski dimnik v Evropi, ki sega 360 metrov v nebo,« je pripovedoval, medtem ko smo prečkali most in si v poslovni stavbi nadeli delovne čelade.

Termoelektrarna danes predstavlja le še terciarno rezervo s plinskimi agregati, stavbo pa že razgrajujejo.

Toda dimnik bo ostal, da je zanj veliko zanimanja, smo bili priča tudi med prigrizkom domačih dobrot, ki jih je za nas pripravila gostilničarka iz Gostilne Pr Čop iz Podkuma in jih prinesla ob Savo. Na obraz je imela poveznjeno masko z napisom Mat Kurba, medmetom, za katerega Zasavci trdijo, da ni to nobena kletvica, temveč vsakodnevna spremljevalka zasavskega narečja, ki sem jo ta dan nato večkrat slišala.

Medtem ko smo okušali zasavski funšterc, ki so ga nekoč gospodinje pripravljale za svoje može in sinove pred odhodom v jamo, in se navduševali nad pogačo z ocvirki ter krajinskimi klobasami, ki jim v teh krajih pravijo konci, ter vse skupaj zalivali z bunkucem (jabolčnik) in zeliščnim čajem, smo pogledovali proti visokemu dimniku, okoli katerega so se razkadile meglice in razkrile, da nekdo pleza po njem.

»Elektrika je bila že od nekdaj znanilka prihodnosti in napredka in v Trbovljah smo dobili javno razsvetljavo na elektriko že takrat, ko so Ljubljano še vedno osvetljevale plinske svetilke,« se je pohvalil. »Elektriko so imele Trbovlje že leta 1903, saj jim je bila v veliko pomoč v rudnikih. Termoelektrarno 1. je že pred drugo svetovno vojno zgradila Trboveljska premogokopna družba, termoelektrarno Trbovlje 2 pa so odprli leta 1968. Ta je imela sprva 70 metrov visok dimnik, ki je zadimil Trbovlje in vso dolino. Da bi zagato rešili, so zgradili najvišji industrijski dimnik v Evropi, ki sega 360 metrov v nebo,« je pripovedoval Bogdan Štež.

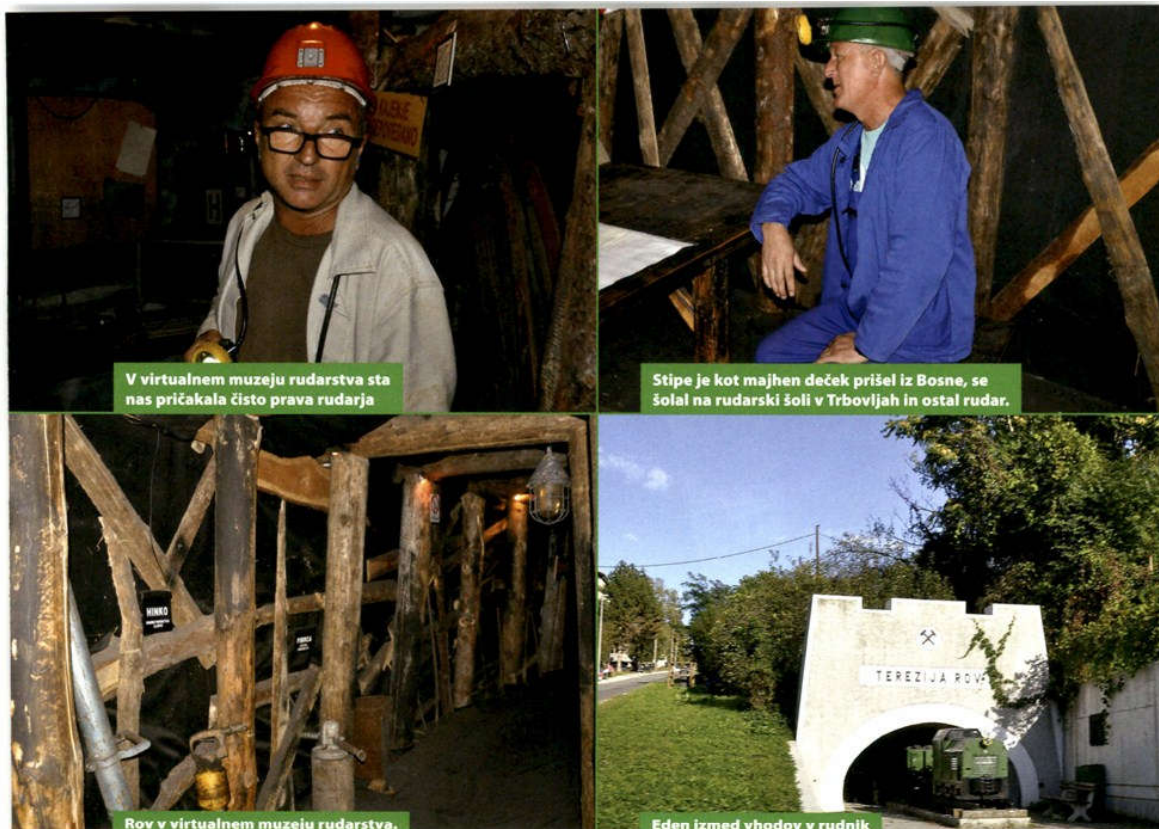
Bila je skupina pod okriljem adrenalinskega projekta Red Bull, ki ga je z ene strani spremenila v nekakšno plezalno steno in dva ekstremna športnika sta se že vzpenjala proti vrhu.

Gremo v dimnik in ,na vrh'

Ko smo se ustavili ob vznožju betonskega velikana in zrl v vrtoglavo višino proti vrhu dimnika, je Bogdan poudaril: »Tudi to je del preteklosti, na katero smo v Trbovljah upravičeno ponosni, iz nje pa danes črpamo energijo, ideje in zglede za prihodnost.«

360 metrov visok dimnik sega še trinajst metrov pod zemljo, kjer je vpet v skalo, spodaj ima premer okoli 27 metrov, na vrhu pa le še sedem. Notranja tuljava ima premer pet metrov, kar bi bilo morda lahko dovolj tudi za vgradnjo dvigala in bi ga nekoč lahko uporabili celo za panoramski stolp, sva pametovala s kolegom, ko smo vstopili v njegovo notranjost. »To bi bila adrenalinska izkušnja brez primere, sploh če pomisliš, da dimnik lahko zaniha celo do enega metra,« je dejal naš spremljevalec.

A mi smo raje ostali na trdnih tleh, kakšen pa je videti pogled z vrha, smo se lahko prepričali skozi oči Dunking Devilsov in vzpon ter akrobacije na

V virtualnem muzeju rudarstva sta nas pričakala čisto prava rudarja

Stipe je kot majhen deček prišel iz Bosne, se šolal na rudarski šoli v Trbovljah in ostal rudar.

Rov v virtualnem muzeju rudarstva.

Eden izmed vhodov v rudnik

robu njegovega vrha doživeli v virtualni resničnosti. Posedli smo ob notranjo steno dimnika, si nadeli VR-očala in se podali v višino na zgornji rob, gledali dol, sedeli ob akrobatu, ki se je na robu dimnika postavil na glavo, preverjali plezalno opremo ...

Akrobatska skupina Dunking Devils je vzpon na dimnik opravila v okviru umetniškega projekta, ki so ga letos predstavili na festivalu Ars Electronica v avstrijskem Linzu. »Projekta so se lotili v spomin na delo Iztoka Kovača iz Trbovelj, ki se je v devetdesetih letih prejšnjega stoletja v zgodovino zapisal z Vrtoglavi ptičem (Vertigo Bird), ki pleše po robu na vrhu dimnika.

Projekt Vertigo Bird 2020 pa bo v Sloveniji premiero predstavljen 15. oktobra prav v Delavskem domu Trbovlje. Na festivalu novomedijske kulture Speculum Artium si bodo udeleženci lahko ogledali video in stopili v virtualno resničnost na dimniku.

Mesto, ki je nastalo iz rudnikov

Ko smo se vračali proti središču Trbovelj, nas je spremljalo Kumsko pogorje z najvišjim vrhom Kum, ki sega nekoliko čez 1.220 metrov visoko. Trboveljska dolina se razprostira ob potoku. Kraj je bil do najdbe premoga zelo redko naseljeno območje. Janez Vajkard Valvasor je že leta 1689 poročal, da so kmetje v vasi Strahovlje našli črno zemljo, ki so jo lekarnarji kot »zmajevo kri« zdrobljeno prodajali za zdravljenje živine. Za najstarejšo hišo v

Trbovljah pa velja Lovski gradič, ki naj bi ga uporabljali že Celjski grofi.

Izkoriščanje rjavega premoga v Zasavju sega v leto 1755, takrat je baron Franc Raigersfeld v Zagorju dobil prvo uradno dovoljenje za pridobivanje oziroma lomljenje premoga.

Po tem, ko so leta 1804 odprli prvi rudnik, ki so ga poimenovali po lastniku Francu Mavrerju, pa se je rudarstvo le še širilo, z njim pa tudi Trbovlje. Sprva je šlo bolj počasi, saj so premog težko spravljali do kupcev, po letu 1849, ko je kraj dosegla južna železnica, pa se je rudarstvo hitro razširilo. Velik razmah je doseglo, ko je rudnike prevzela Trboveljska premogokopna družba leta 1876, kajti takrat je v mesto prišlo tudi precej tujega kapitala. Glavni delničarji družbe so bili namreč Francozi.

Mesto se je razvijalo in imelo na vrhuncu rudarskega razmaha več kot 20.000 prebivalcev, medtem ko jih nima danes niti 14 tisoč. Razvijala se je tudi vsa podporna industrija, imeli so cementarno, strojne delavnice, ki so pozneje postale samostojno podjetje, ki je izdelovalo rudniške in gradbene stroje. Podjetje Rudis pa še ostaja eno vodilnih na področju gradnje predorov v Evropi, saj so si bogate izkušnje pridobili prav v rudniku.

Na podzemni tek

Ustavili smo se pri rudarski koloniji Ob cesti, na predelu, ki se imenuje Vode. Tam se je v Trbovljah začela zgodba o

premu, saj so prav tam odprli prvi rudnik. Še vedno je tam Vhod številka 1 in še vedno stoji rudniška kopalnica, ki ji domačini pravijo 'vašhava'. Trboveljski rudnik še ni v celoti zaprt. Okoli 10 kilometrov rogov ohranjajo in zanje iščejo nove vsebine, tudi turistične. Dvakrat na leto v zveznem rovu med Trbovljami in Hrastnikom, ki je dolg med pet in šest kilometrov, tečejo 'Jamaton' – tek pod zemljo. Podzemni tek organizirajo za praznik Sv. Barbare, zavetnice rudarjev, prvi vikend v decembru in junija. Občasno organizirajo tudi posebni tek 'Punce v jami', ki je namenjen le tekačicam.

Rudarske kolonije, kjer Trboveljčani živijo še danes

Velika posebnost Trbovelj so prav Rudarske kolonije. Kot nam je povedala predstavnica Zasavskega muzeja, ki nas je pričakala pred kolonijo Njiva, kjer sta na ogled dve originalno opremljeni stanovanji rudarskih družin, so te trboveljske kolonije posebnost tudi v srednjeevropskem prostoru, kajti nikjer drugje ni tolikšne koncentracije delavske arhitekture.

Lastniki rudnikov so se za gradnjo delavskih naselij odločali, ker so morali novo delovno silo nekje nastaniti. Delavci so namreč sprva postali obubožani kmečki ljudje, ko pa so jih potrebovali še več, so jih novačili tudi zunaj slovenskih meja. Največ jih je prišlo iz Hrvaške, Madžarske, Češke, Slovaške. Prebivalci kolonij so se med seboj tesno povezali in pripadnost posamezni koloniji je bila pomemben del njihove identitete.

Nekoč so imele Trbovlje 14 kolonij, do danes pa se jih je ohranilo deset. Ta naselja so spremenila podobo kraja in predstavljala prelom tradicionalne arhitekture, saj to niso bile ne kmečke ne meščanske hiše.

Kolonije so bile pritlične, eno- ali dvonadstropne. Delavska stanovanja v njih pa so bila velika od 25 do 37 kvadratnih metrov. Imela so kuhinjo, sobo in nekatera tudi shrambo.

V njih so živlele družine ki so v povprečju štejele pet ali šest članov. Poleg rudarskih in delavskih kolonij imajo v Trbovljah tudi štajerske kolonije (nadzorniške), ki so jih postavili v ločeni četrti. Tako so imeli v mestu kolonije za različne sloje ljudi.

V rudniške rove z VR-očali in pogovor s praviimi rudarji

4. dritl se imenuje Virtualni muzej rudarstva, ki sodi pod okrilje Delavskega doma – kulturnega središča Zasavja, ki so ga s samoprispevki zgradili že v času Jugoslavije in ga krasi mogočen mozaik Marija Preglja. Realno in s pomočjo virtualne tehnologije se je v njem mogoče sprehoditi po rovu, si ogledati rudarsko orodje in izvedeti zanimivosti o življenju rudarjev. Čeprav je v muzeju velik poudarek na navidezni resničnosti, pa smo se tokrat lahko pogovarjali z dvema čisto pravima rudarjema, ki sta v jami delala vse življenje. Med drugim sta dejala, da se jima toži po delu, ki je bilo sicer težko in

Dr. Maša Jazbec, vodja laboratorija
Mreže centrov raziskovalnih umetnosti

Gostilnica Martin, kjer znajo stare rudarske
jedi pripraviti na sodoben način.

Kuolmi - nakit iz premoga

nevarno, a tudi dokaj dobro plačano. Stipe, ki je kot mlad deček sam prišel iz Jajca v Bosni in se v Trbovljah izšolal v rudarski šoli ter se ustalil tukaj, pa je dodal, da so Trbovlje kraj, v katerem se vsak precej hitro počuti kot doma. »Ljudje te vzamejo za svojega, vsi so od nekdaj prišli in si tukaj ustvarili življenje«. Za adrenalina željne pa se je v muzeju mogoče podati tudi v sobo pobege oziroma bolje rečeno rove pobege.

V inkubatorju med roboti in raziskovalno umetnostjo

Iz rorov pa nas je pot vodila do inkubatorja Katapult, ki sta ga ustanovila Andrej Orožen in Jure Knez, lastnika visokotehnološkega podjetja Dewesoft, ki dela za svetovno avtomobilsko in letalsko industrijo, njihove aplikacije pa uporablja tudi Nasa pri raziskovanju vesolja.

Med drugimi mladimi podjetniki je v inkubatorju prostor našel tudi laboratorij **RUK** – raziskovalni laboratorij s področja kibernetike, virtualizacije, BCI-sistemov in robotike, ki izvaja projekte s področja umetnosti, znanosti in novih tehnologij. Laboratorij **RUK** vodi dr. **Maša Jazbec**, ki je na Japonskem doktorirala pri vodilnem strokovnjaku za humanoidne robote. Tako smo se lahko pozabavali z edino slovensko robotko Evo, ki je za nas

*Iz rorov pa nas je pot vodila do inkubatorja Katapult, ki sta ga ustanovila Andrej Orožen in Jure Knez, lastnika visokotehnološkega podjetja Dewesoft, ki dela za svetovno avtomobilsko in letalsko industrijo, njihove aplikacije pa uporablja tudi Nasa pri raziskovanju vesolja. Med drugimi mladimi podjetniki je v inkubatorju prostor našel tudi laboratorij **RUK** – raziskovalni laboratorij s področja kibernetike, virtualizacije, BCI-sistemov in robotike, ki izvaja projekte s področja umetnosti, znanosti in novih tehnologij. Laboratorij **RUK** vodi dr. **Maša Jazbec**, ki je na Japonskem doktorirala pri vodilnem strokovnjaku za humanoidne robote. Pozabavali smo se lahko z edino slovensko robotko Evo, ki je za nas plesala, računala, vadila tai či.*

plesala, računala, vadila tai či. V prostorih RUK-a imajo tri laboratorije, enega za virtualno resničnost, za robotiko in raziskovalno umetnost. Nudijo izobraževanja in k njim prihajajo šolarji, podjetniki in znanstveniki, ki si želijo videti delovanje robotov v povezavi z BSI-tehnologijo (Brain computer interface), ustvarjajo pa tudi nove aplikacije z napravami, ki jih imenujejo vmesnik med našimi možgani in stroji oziroma računalniki. Za poslanstvo so si zadali promocijo in demokratizacijo znanstvenih dosežkov, novih tehnologij in intermedijske umetnosti. Vse to želijo približati ljudem in jih seznanjati z napredkom in razvojem.

Da pa premog kljub vsemu napredku le še ne bo zatoni v pozabo, skrbi Marjeta Hribar, mlada oblikovalka nakita iz premoga, ki ustvarja pod blagovno znamko KUOLMi.